

Вінницький національний аграрний університет
ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми Сучасна парадигма сталого розвитку передбачає гармонійний розвиток людини разом з екологією та економікою. Підприємництво в аграрній сфері є фундаментом досягнення такого сталого розвитку. Створення сприятливих умов для появи й успішного функціонування різноманітних форм підприємницької діяльності в аграрній сфері вимагає не тільки використання вже напрацьованих прийомів, а й пошуку нетрадиційних методологічних підходів. Одним із таких підходів є інституціоналізм як універсальна методологія міждисциплінарного характеру. В рамках інституціональної теорії накопичено інструментарій для аналізу багатьох явищ перехідної економіки. Серед таких явищ особливе місце посідає генезис та розвиток підприємництва, зокрема й в аграрній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Підходи й категорії інституціоналізму вже використовувались вітчизняними науковцями для дослідження різних аспектів функціонування аграрної сфери. Зокрема Саблук П.Т., Курило Л.І., О.О. Мороз, Г.М.Калетнік, Г.О. Пчелянська, О.Г. Шпикуляк, Бородіна О.М., Власенко О.П., Третяк О.М, І.Чикало, З.Варналій, М.М. Ільчук, Т.Д.Іщенко [1-10] та інші дослідники зробили вагомий внесок у становлення українського інституціоналізму. Проте, не зважаючи на наявний вагомий науковий доробок, залишаються не до кінця з'ясованими багато аспектів інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері сучасної економіки України.

Мета статті – уточнити сутність та запропонувати критерії відповідності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері України основним цілям сталого розвитку. При цьому особливістю

дослідження є застосування ключових понять інституціональної теорії для виявлення головних завдань держави в інституційному забезпеченні подальшого розвитку підприємництва в аграрній сфері з урахуванням його особливостей в Україні.

Виклад основних результатів дослідження Як будь-яке економічне явище, підприємництво потребує ґрунтовного економічного аналізу, як для пізнання самої сутності явища, так і дослідження його у всій сукупності взаємозв'язків і взаємозалежностей. Незважаючи на багатовікову історію формування поглядів на феномен підприємництва, все ще відсутня єдина загально визнана теорія підприємництва, а саме поняття не є чітко визначеним. Різноманіття підходів і тлумачень категорії «підприємництво» представниками різних наукових шкіл представлено в табл.1.

Таблиця1.

Еволюція поглядів на зміст категорії «підприємництво»*

Науковці	Сутність поглядів на підприємництво
Річард Кантільон (1680-1734)	Підприємництво розглядав як особливу економічну функцію, важливою рисою якої є ризик
Жан-Батист Сей (1767-1832)	Підприємець діє на власний рахунок і ризик з метою отримання зиску, володіючи при цьому знаннями і досвідом, комбінує чинники виробництва
Адам Сміт (1723-1790)	Розглядав підприємця як власника, пов'язував підприємницьку діяльність насамперед з його власною зацікавленістю (особистим збагаченням), у процесі реалізації якої він сприяє найефективнішому задоволенню потреб суспільства
Давид Рикардо (1772-1823), Карл Маркс (1816-1883)	Вбачали в особі підприємця звичайного капіталіста, єдиною метою якого є отримання прибутку
Алан Маршалл (1842-1924)	Виділив організацію виробництва, а згодом підприємницьку здатність до такої організації, як окремий чинник виробництва (разом з працею, землею і капіталом)
Йозеф Шумпетер (1883-1950)	Зміст підприємництва розкривається в його функціях: 1) Реформування і докорінна перебудова виробництва через впровадження нових видів техніки і технологій, створення нових товарів, освоєння нових ринків, джерел сировини; 2) Застосування нових розробок, маркетингу тощо.
Фрідріх Хаєк	Пов'язував підприємництво насамперед з особистою свободою, яка дає

(1899-1992)	людини змогу раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами
Поль Самуельсон (1915-2009)	Підприємництво пов'язане з новаторством, а сам підприємець є сміливою людиною з оригінальним мисленням, яка добивається успішного впровадження нових ідей
Роберт Хізріч	Підприємництво – це процес створення чогось нового, що має певну вартість
П. Друкер (1909-2005)	Підприємництво – особливий вид діяльності, основою якого є інновація, тобто зусилля, спрямовані на створення цілеспрямованих змін в економічному чи соціальному потенціалі підприємства
Д. Рей	Підприємництво – це вияв і задоволення нових потреб
Р. Румелт (1942)	Підприємництво – це створення нових підприємств, які не дублюють чинних, а вносять елементи новизни

*сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел

Як бачимо, у зміст категорії «підприємництво» та його інтерпретацію вкладають такі смисли, як «творчість», «новаторство», «орієнтація на досягнення комерційного успіху» тощо. Починаючи ще з робіт Й.Шумпетера та його послідовників, в якості характерних ознак підприємництва називають ризик та інноваційну спрямованість цього різновиду економічної діяльності.

Комплексний підхід з позицій досягнень економічної, соціологічної і психологічної наук, застосований, наприклад Пачковським Ю.Ф., дає підстави говорити про сучасне підприємництво як про особливий тип людської діяльності й поведінки, який характеризують наступні складники:

- підприємець бере на себе відповідальність за можливі невдачі та поразки, готовий ризикувати (елемент ризику);
- сприяє реалізації і використанню нових технологічних можливостей, запроваджуючи у виробництво винаходи та інновації (елемент новаторства);
- самостійно ухвалює важливі рішення (елемент свободи);
- має особливу чутливість до змін і прагне щось змінити у своєму житті (елемент ініціативи);
- підприємець спрямований на діяльне перетворення навколишнього світу, побудову нових відносин;
- вміння випереджувати події і вести конкурентну боротьбу (елемент активності) [10, с.155].

На думку М.М. Ільчука, Т.Д.Іщенко, з якою ми погоджуємося, підприємництвом не вважають виконання будь-якого завдання, якщо виконавець не мав хоча б одного особистісного чинника і права на свободу такої діяльності [11, С.37].

На нашу думку, сутність підприємництва найповніше розкривається через його функції. Враховуючи характеристики підприємництва, надані науковцями, можна виділити такі найважливіші його функції (табл.2)

Таблиця 2

Функції підприємства*

Найважливіші функції підприємства				
новаторська	організаційна	господарська	соціальна	особистісна
Сприяння процесу продукування нових ідей, здійснення дослідно-конструкторських розробок, створення нових товарів і надання нових послуг	Впровадження нових форм і методів організації виробництва, нових форм заробітної плати, раціональне поєднання форм одиничного поділу праці	Найефективніше використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів	Виготовлення товарів і послуг, необхідних суспільству, відповідно до основної мети, вимог дії основного економічного закону	Самореалізація власної мети підприємця, отримання задоволення від своєї роботи

*сформовано автором з використанням [11, С.35]

Підприємництво в аграрній сфері має особливе значення та певні особливості. Важливою є роль підприємництва у соціально-економічному розвитку аграрного сектора, адже це один з чинників забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості й рівня доходів населення сільських територій. Особливої актуальності розвиток підприємництва в аграрній сфері набуває у зв'язку з тим, що частка сільського населення в Україні складає 31,5%, або 14,4 млн. осіб, які потребують гарантування зайнятості й забезпечення соціально-економічних потреб на місці проживання, в сільській місцевості. Тенденції, що проявилися останнім часом – погіршення демографічної ситуації, відсутність стабільних джерел доходів у сільській місцевості, вкрай низький рівень забезпеченості

соціальними послугами, недостатність соціальної інфраструктури (школи, дитсадки, лікарні, бібліотеки, дороги), посилення на цьому фоні міграційних процесів – можуть бути загальмовані і навіть подолані розвитком різних форм підприємництва.

Підприємництву в аграрній сфері притаманна ціла низка особливостей, пов'язаних з характером сільськогосподарського виробництва, яке базується на здатності рослинних і тваринних організмів до природного відтворення, що залежить від клімату та ґрунту. Звідси випливає докорінна відмінність сільського господарства від інших галузей виробництва — у ньому економічний процес відтворення завжди тісно переплітається із природним. Тобто наслідки господарювання в цій галузі залежать не тільки від працівника, його технічної озброєності, а й від природних умов (табл.3)

Таблиця 3.

Особливості підприємництва в аграрній сфері*

Економічний процес відтворення завжди тісно переплітається із природним
Надзвичайна роль землі як фактора виробництва
Сезонний характер виробництва і викликана цим розбіжність робочого періоду з часом виробництва
Один з чинників забезпечення економічного зростання, підвищення зайнятості й рівня доходів населення сільських територій
Усі підприємства – суб'єкти аграрного підприємництва тісно пов'язані із сільськогосподарськими виробниками
Незначна частка інноваційної продукції, переважання традиційних товарів та послуг
Особливе значення неформальних регуляторів (довіра, репутація партнерів) з огляду на переважання традиційного способу мислення і поведінки мешканців сільських територій

*укладено автором на основі опрацювання літературних джерел

До особливостей сільського господарства належить і надзвичайна роль землі як фактора виробництва. На відміну від інших галузей, де земля не бере безпосередньої участі у створенні продукту і є лише простором, на якому розміщується те чи інше виробництво, у сільському господарстві земля виступає як засіб виробництва. Отже, з одного боку, земля — це предмет праці, а з іншого — засіб праці, оскільки родючість ґрунту використовується для виробництва необхідної продукції. На відміну

від інших засобів виробництва земля не зношується і не замінюється. Більше того, за правильного використання її родючість суттєво підвищується.

Іншою особливістю сільського господарства є розбіжність робочого періоду з часом виробництва. Саме ця особливість зумовлює сезонність виробництва не лише в сільському господарстві, а й у суміжних з ним галузях, що спеціалізуються на переробці продукції. Сезонний характер виробництва у свою чергу зумовлює специфічну організацію праці в цій галузі. З цим пов'язані також особливості реалізації продукції і надходження грошових коштів. Саме тому, розглядаючи підприємництво в аграрній сфері, ми будемо виходити з того, що для гармонійного розвитку сільських територій, створення умов для отримання доходів не залежно від сезону, задоволення різноманітних потреб їх населення, необхідний розвиток не тільки форм підприємництва, орієнтованих на виробництво сільськогосподарської сировини, але й альтернативних або несільськогосподарських видів підприємництва. Тому для подальшого дослідження необхідно чітко визначитись зі змістом категорії «підприємництво в аграрній сфері».

Структурно аграрне підприємництво являє собою сукупність суб'єктів підприємницької діяльності, які діють в аграрному секторі економіки країни. Ми погоджуємося з І.А. Абрамовичем, який описує виробниче, комерційне і фінансове підприємництво як складові підприємницького бізнесу в аграрній сфері. Виробниче підприємництво представлене на аграрному ринку різними товариствами, фермерськими господарствами, кооперативами і фірмами з виробництва товарів, переробки сільськогосподарської продукції. Комерційне підприємництво охоплює заклади торгівлі і збуту. Фінансове підприємництво поширюється завдяки банкам, кредитним спілкам і кооперативам та фондовим біржам.

Виробниче підприємництво в аграрному секторі економіки є діяльністю, скерованою на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, проведення робіт та надання послуг, організацію та проведення

наукових досліджень і селекційної роботи. Комерційне підприємництво пов'язане з процесом арбітражування, або перепродажу продукту виробничого підприємництва.

Різновидом комерційного підприємництва є фінансове підприємництво. Саме завдяки йому проходить продаж грошей у прямій чи опосередкованій формі. Формою фінансового підприємництва є своєрідна емісія цінних паперів, таких як власні акції, облігації, кредитні білети, комерційні цінні папери. Ці цінні папери підприємець - суб'єкт підприємницької діяльності в агробізнесі продає, розміщує за відповідних умов і зобов'язань. Таким видом підприємництва займаються, як правило, підприємства, банки, а не окремі особи [12]. Узагальнення теоретичних напрацювань дає можливість звести характеристики окремих видів підприємництва до наступної таблиці (табл.4.)

Таблиця 4

Види підприємництва*

Виробниче	Комерційне	Посередницьке	Фінансове	Страхове
В основі – виробництво товарів, послуг, інформація, духовні цінності, основна функція - виробництво	Мета, основне завдання – здійснення операцій з купівлі-продажу або перепродажу товарів і послуг	Знаходить свій прояв у діяльності, яка поєднує у взаємній вигоді сторони, за надання послуг підприємець отримує дохід	Різновид комерційного: об'єктом купівлі-продажу тут є гроші, валюта, цінні папери	Підприємець отримує страхові внески, які повертаються латнику тільки у разі настання страхового випадку

*сформовано автором на основі [13, С.190]

Погоджуємось з думкою О.Г. Шпикуляка, який стверджує, що головною проблемою розвитку підприємництва в аграрній сфері є його інституціональне забезпечення – економічне та правове. На думку вченого, існуючі проблеми власності й підприємництва є найбільш значимими і впливовими, від стану їх вирішення залежить ефективність вітчизняної структури аграрної економіки, а також мотивації підприємців працювати на благо суспільства [13, С.192]

Ряд авторів, зокрема Боковець В.В., Чорна Л.О. [14], вважають, що підприємництво може здійснюватись лише в двох видах: виробничому і посередницькому, а все різноманіття форм підприємницької діяльності можна віднести до першого або другого виду. За такого підходу, види підприємництва можуть бути представлені наступним чином (табл.5):

Таблиця 5

Види підприємницької діяльності*

Види підприємницької діяльності					
Виробнича підприємницька діяльність			Посередницька підприємницька діяльність		
Традиційна	Частково-інноваційна	Інноваційна	Біржове підприємництво	Торгово-комерційна діяльність	Агентування
Звичне виробництво	Виробництво традиційних видів продукції із застосуванням часткових інновацій	Виробництво базується на інноваціях та з'являється продукт з принципово новими властивостями	Біржі: Фондові; Валютні; Товарні; Праці	Оптово-роздрібні фірми; Торгові дома; Аукціонна торгівля; Дилери; Дистрибутори; Комівояжери	Агенти; Брокери; Комісіонери; Консигнанти

*сформовано автором на основі [14]

Останнім часом в економічній літературі сформувався новий підхід до розуміння феномену підприємництва з точки зору наявності різноманітних його типів [15, с. 158-160]. Дослідники, зокрема І.М. Кірцнер, У.Баумоль, зазначають, що підприємництво, в залежності від соціально-економічного контексту та впливу на мотивацію економічних агентів з боку системи інститутів, може бути непродуктивним, навіть деструктивним [16, с.159]. У. Баумоль звертає увагу на роль інститутів: якщо система інститутів є такою, що вести бізнес за рахунок органічного зростання на основі впровадження інновацій складніше, ніж з використанням різних форм «підкупу» для недружніх поглинань, вилучення політичної ренти тощо, то

підприємницький потенціал суспільства набуває відповідної конфігурації [15, с. 240-241]. Серед підприємців буде зростати число тих, хто прагне не стільки виробляти заради прибутку нові блага і послуги більш економічним способом, скільки використовувати інші можливості для отримання прибутку - перерозподіляти державне майно шляхом приватизації (у тому числі і у формі управління ним від імені держави), активи інших приватних фірм, тощо. В таких умовах розвиток «непродуктивного» підприємництва жодним чином не буде сприяти зростанню суспільного добробуту. А сама категорія непродуктивного підприємництва, на нашу думку, почасти співпадає з категорією ренто орієнтованої поведінки. Принаймні, ренто орієнтована поведінка лежить в основі непродуктивного підприємництва. Зрозуміло, що інституційне забезпечення підприємницької діяльності повинно мінімізувати умови для розвитку непродуктивного підприємництва.

Для всіх форм підприємницької діяльності, не залежно від розміру підприємства (малого, середнього чи великого) загальними критеріями економічної ефективності слід розглядати показники економічного ефекту й ефективності (норма прибутку, норма рентабельності конкретного виду продукції, середній рівень доходу, граничні маржинальні дохід і витрати, показник приведених витрат на одиницю потужності, площі чи місткості об'єкта, показник ефективності використання потужності тощо.) Саме загальні показники економічної ефективності визначають доцільність здійснення витрат у малий, середній або великий бізнес на селі, достатність підтримки його державою, повноту й адекватність інституційного забезпечення.

Представники інституціоналізму, зокрема Є.В. Попов, М.В. Власов, Г.Б.Клейнер, О.Г. Шпикуляк дають можливість поглянути на феномен ефективності підприємницької діяльності з іншого боку, з точки зору використання сукупності інститутів, що забезпечують ефективну діяльність підприємства (табл.6)

Інституціональні фактори ефективності підприємницької діяльності*

Якості, необхідні для ефективного функціонування підприємства	Групи інститутів, що забезпечують дану якість підприємства
Цілісність підприємства Внутрішня консолідація й координація бізнес-процесів на підприємстві Вплив ринкових сигналів Соціальна відповідальність підприємства Зростання конкурентоспроможності, оптимізація виробничих процесів	Інститути мінімізації трансакційних витрат Інститути ефективного бізнес-планування, регулярного стратегічного менеджменту Інститути маркетингу, конкуренції, фондового ринку Інститути соціальної репутації компанії Інститути НІОКР, виробництво нових знань
Ендогенні	Екзогенні
Інститут фінансування виробництва знань Інститут перетворення знань Інститут екстернальних ефектів Інститут управління знаннями Інститут організації діяльності підприємства Інститут використання ресурсів	Інститут оцінки ризиків Інститут впливу ринкової ситуації Інститут компенсації нестачі ресурсів Інститут агентської взаємодії Інститут ціноутворення на ринку нових знань Інститут довіри Інститут розподілу відповідальності між агентами

* [9, С.48]

Ми пропонуємо при дослідженні підприємництва в аграрному секторі економіки загальнонаукові методи пізнання доповнити застосуванням ключових понять та категорій інституціональної теорії (формальні й неформальні інститути, механізм примусу, трансакційні витрати тощо). Сутність інституційного підходу до дослідження підприємництва представлена нами в табл.7. Застосування такого підходу ґрунтується на ідеї про те, що рушійними силами розвитку суспільства є певні інститути, які є формальними і неформальними регуляторами людської поведінки, зокрема й підприємницької діяльності. Отже, підприємницька діяльність може здійснюватись лише за певних інституційних умов, під безпосередньою дією формальних і неформальних інститутів. Ще Й.Шумпетер зазначив, що підприємницька діяльність частково обмежена і частково свободна, а між індивідами та інститутами існує симбіоз, що заперечує незалежність перших

і безмежне проникнення та цілковиту наперед визначеність других [17, с.24]. Підприємництво може існувати лише за певних інституційних умов (комбінації формальних і неформальних інститутів, а також механізмів примусу) і, водночас, підприємці своїми діями можуть змінювати ці умови, впливаючи на формальні і неформальні інститути.

Таблиця 7

Інституційний підхід до дослідження підприємництва в аграрній сфері*

Підприємництво є різновидом людської поведінки, що регулюється певними формальними і неформальними інститутами				
Підприємництво в аграрній сфері				
виробниче	комерційне	посередницьке	фінансове	страхове
Регулюється інститутами				
Формальними інститутами	Механізми примусу передбачають правову (кримінальну або адміністративну) відповідальність	Неформальними інститутами	Механізми примусу не передбачають правової відповідальності. Діють в межах групи	
Інститут державної влади	Організаційно-правове та антимонопольне регулювання; Фіскальний механізм; Механізми кредитування та бюджетування; Механізми ціноутворення; Механізми державно-приватного партнерства;	Культура	Остракізм, суспільний осуд порушення моральних принципів, етичних норм та інші соціальні обмеження	
Інститут приватної власності		Релігія		
Інститут контрактації		Ментальність		
Нормативно-правові акти, міжнародні угоди, норми, стандарти		Залежність від траєкторії попереднього розвитку		

*укладено автором на основі опрацювання літературних джерел

Зважаючи на все вищевикладене, маємо зробити висновок, що правила гри в суспільстві, або, іншими словами, його інституціональна система не повинна створювати стимулів до рентоорієнтованої поведінки, наслідком якої є розбазарювання суспільних ресурсів. Інституціональне забезпечення розвитку підприємницької діяльності повинно будуватися з урахуванням даного висновку.

Нагадаємо, що формальними інститутами, що забезпечують можливість здійснення підприємницької діяльності в сфері агробізнесу, є нормативно-правові акти (закони, розпорядження, укази, інші адміністративні документи), які регулюють відносини власності, виробничі відносини, відносини розподілу і перерозподілу. До базисних економічних інститутів слід також віднести інститут державної влади, інститут приватної власності, інститут контрактації, інститут конкуренції. Дієвість вказаних інститутів забезпечується відповідним нормативно-правовим забезпеченням

Таким чином, ми розглядатимемо інституційне забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері як сукупність заходів держави щодо формування відповідної інституційної матриці (формальних і неформальних інститутів, а також механізмів примусу), які створять умови для подальшого розвитку різноманітних форм підприємництва в аграрній сфері.

Постає питання визначення критеріїв відповідності досягнутого результату розвитку підприємництва означеним цілям державного управління. Такими критеріями можуть бути: зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності в аграрній сфері; збільшення кількості виробленої ними продукції та наданих послуг; підвищення ефективності підприємницької діяльності; зменшення трансакційних витрат (витрат, пов'язаних з укладанням контрактів); збільшення доходів від підприємницької діяльності мешканців сільських територій; підвищення привабливості способу життя на сільських територіях тощо (табл.8). При цьому взаємодія між формальними і неформальними інститутами повинна мати синергетичний ефект, сприяючи прискореному розвитку і урізноманітненню форм підприємницької діяльності. Пропоновані заходи державного регулювання повинні супроводжуватись роз'ясненням і мати обґрунтоване правове забезпечення, що формуватиме інститути довіри й агентської взаємодії. Це може бути досягнуто лише за умов відповідності новостворених нормативно-правових регуляторів усталеним в українському соціумі неформальних норм – культурі, ментальності, релігійним традиціям.

Показники результативності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері*

Створення умов для реалізації найважливіших функцій підприємництва				
новаторська	організаційна	господарська	соціальна	особистісна
Збільшення частки інноваційної продукції, випущеної підприємствами АПК; розбудова інформаційно-консультативної інфраструктури; побудова служби дорадництва	Зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності; обслуговуючих кооперативів, заготівельних організацій, баз для зберігання продукції, елеваторів, компаній з надання логістичних послуг; банківських установ, кредитних спілок, страхових компаній	Збільшення кількості виробленої продукції та наданих послуг; підвищення ефективності підприємницької діяльності; зменшення транзакційних витрат; збільшення кількості товарних бірж, оптових та роздрібних ринків, агроторгових домів, збутових кооперативів, виставок, ярмарків, аукціонів	Зростання показників: кількість шкіл, дитячих садочків, лікарень, доріг, культурних закладів, доріг з твердим покриттям, доступ до мережі Internet, сучасного зв'язку	Збільшення доходів від підприємницької діяльності мешканців сільських територій; підвищення привабливості способу життя на сільських територіях; можливість самореалізації і всебічного розвитку

*укладено автором на основі опрацювання літературних джерел

Висновки Запропоноване в дослідженні розширювальне тлумачення сутності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері дозволяє виокремити низку показників, на досягнення яких повинна бути спрямована державна політика. Дослідження динаміки, проблем розвитку та умов зростання запропонованих показників становитиме предмет наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Мороз О.О. Інституціональна система аграрної економіки України. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2006.- 438с.
2. Калетнік Г.М. Інститути інфраструктури та ціноутворення у розвитку аграрного ринку: регіональний аспект / Г.М. Калетнік, О.Г. Шпикуляк, Г.О. Пчелянська: монографія. – Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2012. – 324с.

3. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного розвитку: моногр./ О.Г. Шпикуляк – К.: РРЦ ІАЕ, 2009. – 480с.

4. Бородіна О.М. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації / О.М. Бородіна // Економіка України. – 2008. - №10. – С.94 – 111.

5. Власенко О.П. Управління трансакційними витратами в агробізнесі: /автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук О.П. Власенко. – Житомир, 2009. – 20с.

6. Третяк О.М Інституційне забезпечення біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією / О.М. Третяк // Економіка АПК. – 2009. - №1. – С.111 – 118.

7. Чикало І. Інституційне забезпечення функціонування ринку землі в Україні / І.Чикало // Економіст. – 2013. - №3. – С.29 – 32.

8. Варналій З. Інституційне забезпечення конкурентного розвитку підприємництва в Україні / З.Варналій, О.Панасюк // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - №124/125. - 2011. – С.25 - 28.

9. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія/ [Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. та ін.] - К.: ННЦ ІАЕ, 2010. -706с.

10. Пачковський Ю.Ф. Підприємництво у новітніх теоретичних пошуках та інтерпретаціях / Ю.Ф. Пачковський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. -№2. – С.149 – 159.

11. Підприємницька діяльність та агробізнес: Підручник / За ред.. М.М. Ільчука, Т.Д.Іщенко. – К.: Вища освіта, 2006. – 543с.

12. І.А. Абрамович, Теоретичні основи та форми прояву аграрного бізнесу// Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=907>

13. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи/ [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін.], – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 516с. С.192

14. Боковець В.В., Медецька С.П., Цаль І.І., Драбаніч В.В., Чорна Л.О. Підприємництво: Підручник. Вінниця –ФОП Лаврич Н.В. - 2012. -505с.]
15. Лауреаты Международной премии за вклад в исследования предпринимательства и малого бизнеса (1996-2010)/ Под ред..А.Чепуренко. – М.: Издательский дом Высшей школы экономики, 2013. – 526с.; Виленский А. Критика и библиография // Вопросы экономики. – 2014. - №2. – С. 158-160
16. Виленский А. Критика и библиография // Вопросы экономики. – 2014. - №2. – С. 158-160; С.15
17. Винарчик П. Спасение идей: Й.Шумпетер и ключевые проблемы противоборствующих экономических теорий // Вопросы экономики. – 2003. №11. – С. 15 – 26.
18. Hisrich R. Entrepreneurship and Intrapreneneurship: Methods for Creating New Companies That Have an Impact on the Economic Renaissance of an Area// Entrepreneurship, Intrapreneneurship and Venture Capital/ Ed. Robert D. Hisrich. – Lexington (Mass.): Lexington Books? 1986. – P. 95 – 104.
19. Druker P.F. The Discipline of Innovation // Harvard Business Review. – 1985 (May – June). – P. 67 – 72.
20. Ray D. The Role of Entrepreneurship in Economic Development. – New York: UN, 1988. – 167 p.
21. Rumelt R.P. Theory, Strategy and Entrepreneurship// The Competitive Challenge, Strategies for Industrial Renovation and Renewal. – Cambridge (Mass.): Ballinger, 1987. – P. 137.

Прутська Тетяна Юрїївна

**ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА
В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

В статті розглянуто сутність понять «підприємництво в аграрній сфері» та «інституційне забезпечення» розвитку підприємництва. Уточнено функції, види підприємництва та його особливості в аграрній сфері. Висловлено припущення, що підприємництво, в залежності від соціально-економічного контексту та впливу на мотивацію економічних

агентів з боку системи інститутів, може бути непродуктивним, навіть деструктивним. При дослідженні підприємництва обґрунтовано доцільність доповнення загальнонаукових методів пізнання застосуванням ключових понять та категорій інституціональної теорії. Запропоновано розглядати інституційне забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері як сукупність заходів держави щодо формування відповідної інституційної матриці (формальних і неформальних інститутів, а також механізмів примусу), які створюють умови для подальшого розвитку різноманітних форм підприємництва. Запропоновано низку критеріїв відповідності інституційного забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері України основним цілям сталого розвитку.

***Ключові слова:** підприємництво, види підприємництва, формальні й неформальні інститути, інституційне забезпечення, аграрна сфера, інституційна матриця.*

Прутская Татьяна Юрьевна
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

В статье рассмотрена сущность понятий «предпринимательство в аграрной сфере» и «институциональное обеспечение» развития предпринимательства. Уточнены функции, виды предпринимательства и его особенности в аграрной сфере. Сформулировано предположение, что предпринимательство, в зависимости от социально-экономического контекста и влияния на мотивацию экономических агентов со стороны системы институтов, может быть непродуктивным, даже деструктивным. Обоснована целесообразность при исследовании предпринимательства дополнить общенаучные методы познания использованием ключевых понятий и категорий институциональной теории. Предложено рассматривать институциональное обеспечение развития предпринимательства в аграрной сфере как совокупность мер государства, направленных на формирование соответствующей институциональной матрицы (формальных и неформальных институтов, а также механизмов принуждения), которые создают условия для дальнейшего развития разнообразных форм предпринимательства. Предложено ряд критериев соответствия институционального обеспечения развития предпринимательства в аграрной сфере Украины основным целям устойчивого развития.

Ключевые слова: предпринимательство, виды предпринимательства, формальные и неформальные институты, институциональное обеспечение, аграрная сфера, институциональная матрица.